

KOMPLICĒTA VIENOTA NOZIEDZĪGA NODARĪJUMA TEORĒTISKIE ASPEKTI

*Dr. habil. iur. Uldis Krastiņš,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras profesors, Latvija*

Noziedzīgu nodarījumu kā negatīvu sociālu parādību, tā kaitīgumu ar likumu aizsargātajām valsts, sabiedrības un atsevišķu indivīdu interesēm, nevaram izvērtēt, ja Krimināllikumā nav iekļautas pazīmes, kas raksturo konkrēto darbību vai bezdarbību kā prettiesisku un sodāmu, tāpēc Krimināltiesībās īpaša vērība tiek veltīta mācībai par noziedzīga nodarījuma sastāvu, jo noziedzīga nodarījuma sastāvs ir kriminālatbildības pamats (Krimināllikuma (turpmāk arī – KL) 1. panta pirmā daļa); noziedzīga nodarījuma sastāvs ir arī noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas juridiskais pamats. Noziedzīga nodarījuma sastāvs ir pamatā arī daudzu citu krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību jautājumu risinājumā, piemēram, noziedzīgu nodarījumu daudzējādības institūta risinājumā (KL 24. un 26. pants).

Noziedzīga nodarījuma sastāva jēdziens Krimināllikumā nav formulēts, bet tas ir izstrādāts krimināltiesību teorijā. **Noziedzīga nodarījuma sastāvs** ir Krimināllikumā paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums, kas ir nepieciešams un pietiekams, lai kādu darbību vai bezdarbības aktu būtu pamats atzīt par noteikta veida noziedzīgu nodarījumu¹.

Krimināllikuma sevišķajā daļā ir formulēti pabeigtu patstāvīgu noziedzīgu nodarījumu sastāvi. **Patstāvīgs** ir tāds noziedzīgs nodarījums, kas paredzēts Krimināllikuma sevišķās daļas pantā vai panta daļā kā atbilstošs tur formulētam konkrētam noziedzīga nodarījuma sastāvam. Patstāvīgie noziedzīgie nodarījumi ir atsevišķi (vienoti) noziedzīgi nodarījumi, bet tie var atšķirties pēc noziedzīga nodarījuma sastāva uzbūves īpatnībām.

Krimināltiesībās, ievērojot noziedzīga nodarījuma sastāva konstrukcijas īpatnības, atsevišķus (vienotus) noziedzīgus nodarījumus var iedalīt vienkāršos un komplicētos vienotos noziedzīgos nodarījumos. Tāds atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu iedalījums izriet no

Krimināllikuma vispārīgās daļas 23. panta pirmās daļas satura. Atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums ir gan tad, kad tas izpaužas kā viens nodarījums (darbība vai bezdarbība), kam ir viena noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes (aut. – vienkāršs atsevišķs noziedzīgs nodarījums), gan tad, ja izdarīti divi vai vairāki savstarpēji saistīti noziedzīgi nodarījumi, kurus aptver vainīgās personas vienots nodoms un kuri atbilst tikai viena noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm (aut. – komplicēts vienots noziedzīgs nodarījums).

Vienkāršam atsevišķam (vienotam) noziedzīgam nodarījumam raksturīgas šādas pazīmes: 1) vainīgais izdarījis vienu noziedzīgu nodarījumu; 2) viņa darbība vai bezdarbība apdraud vienu nodarījuma objektu; 3) nodarījumam ir viena vainas forma; 4) vainīgā darbība vai bezdarbība atbilst vienam noziedzīga nodarījuma sastāvam un 5) viņa nodarījums jā kvalificē saskaņā ar Krimināllikuma sevišķās daļas vienu pantu vai panta daļu (punktu).

Atšķirībā no atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma, noziedzīgu nodarījumu reālo kopību veido personas izdarīti divi vai vairāki savstarpēji nesaistīti nodarījumi, kas atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm (KL 26. panta trešā daļa). Tātad ar noziedzīgu nodarījumu reālo kopību saprotam gadījumus, kad viena un tā pati persona ar laika ziņā nošķirtām darbībām vai bezdarbības aktiem un atsevišķi radušos nodomu, citu pēc cita izdara divus vai vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, tāpēc katrs no tiem atsevišķi jā kvalificē.

Atsevišķs vienots noziedzīgs nodarījums var izpausties gan kā kompakta, īslaicīga darbība, gan kā laika ziņā nošķirtas darbības, taču īstenotas ar vienu un to pašu sākotnējo nolūku (mērķi). Piemēram, vainīgais nodomājies ar bisi nošaut kaimiņu, ar kuru jau ilgstoši pastāvējis strīds zemes robežjautājumā, un to viņš arī izdara, izraugoties

šā nodoma īstenošanai labvēlīgus apstākļus.

Citā gadījumā vainīgais, nolēmis no garāžas nozagt svešu automašīnu, bet tajā iekļuvis, nav varējis iedarbināt automašīnas dzinēju. Nākamajā naktī viņš vēlreiz mēģinājis automašīnu nozagt. Šajā reizē mēģinājums izdevies un ar nozagto automašīnu viņš, aizbraucis uz savu dzīves vietu, to noslēpa. Abos iepriekšminētajos gadījumos ir izdarīts viens noziedzīgs nodarījums, jo vainīgā izdarītās darbības noziedzīgā mērķa sasniegšanai aptver viņa konkrēts un vienots nodoms. Kas attiecas uz otro pieminēto situāciju, tad atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma būtību nemaina apstākļi, ja personas viena prettiesiska darbība ir tikai daļa galīgā mērķa sasniegšanai, kaut arī laika ziņā sākotnējā darbība nesakrīt ar to darbību, kas devusi noziedzīgo rezultātu. Te vietā ir atcerēties Krimināltiesībās aprobēto tēzi, ka sagatavošanās kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, mēģinājums to izdarīt un tā paša noziedzīgā izdarīšana līdz galam ir viens atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums, jo katra atsevišķā darbība ir virzīta uz viena noziedzīgā rezultāta sasniegšanu, tāpēc šis galarezultāts aptver visas vainīgā iepriekšējās darbības.

Tajā pašā laikā jāievēro, ka noziegumu sagatavojošās noziedzīgās darbības, nozieguma izdarīšanas rīku vai līdzekļu prettiesiska iegūšana nozieguma izdarīšanai, vai citāda labvēlīgu apstākļu radīšana, kas satur cita noziedzīga nodarījuma pazīmes, ir patstāvīgi noziedzīgi nodarījumi un tie kopumā neveido atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu. Tādi noziedzīgi nodarījumi jākvalificē atbilstoši noziedzīgu nodarījumu reālās kopības noteikumiem, ja tie nav izdarītā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīme. Piemēram, ja slepkavība izdarīta ar nelikumīgi iegādātu šaujamieroci, vainīgā izdarītais jākvalificē gan kā slepkavība (KL 116. pants), gan kā noziedzīgs nodarījums, kas paredzēts KL 233. panta otrajā daļā. Viltota dokumenta izmantošana krāpšanā, zinot, ka tas ir viltots, jākvalificē kā krāpšana (KL 177. panta pirmā daļa) un viltota dokumenta izmantošana (KL 275. panta otrā daļa). Lai zādzības nolūkā iekļūtu noliktavā un varētu iznest vai izvest nolaupīto, tiek iznīcināta vai bojāta cita manta, tādā veidā sekmējot zādzības izdarīšanu, un pēc tam zādzība arī tiek īstenojama, izdarītais jākvalificē kā svešas mantas zādzība, kas izdarīta no glabātavas (KL 175. panta trešā daļa), un svešas mantas iznīcināšana vai bojāšana (KL 185. panta pirmā daļa).

Kā atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums vērtējami gadījumi, kad sākotnēji nodomātais, tā

īstenošanas gaitā radušos apstākļu vai paša gribas dēļ, tiek izdarīts citādākā veidā, kas atbilst cita tā paša veida noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, tad viņš izdara citu noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, vainīgais nodomājis izdarīt slepenu zādzību, bet nodoma īstenošanas laikā viņš negaidot sastop cietušā vai citas personas pretestību mantas paņemšanai. Lai tomēr iegūtu nodomāto mantu vai paturētu jau iegūto, viņš pielieto vardarbību. Kaut arī vainīgā sākotnējais nodoms bijis mantu iegūt slepeni, noziedzīgais nodarījums ir pāraudzis laupīšanā, un izdarītais jākvalificē kā atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums saskaņā ar KL 176. panta attiecīgo daļu. Tāds nodarījums ir vienots noziedzīgās darbības process pret vienu un to pašu cietušo un saistīts ar to pašu priekšmetu, tas nozīmē, ka mazāk smags nodarījums ir pāraudzis smagākā noziedzīgā nodarījumā.

Līdzīga situācija veidojas arī tādā gadījumā, ja vainīgais ir nodomājis cietušo piekaut, lai viņam nodarītu smagus miesas bojājumus, bet piekaušanas laikā viņš savu nodomu mainījis un nolēmis cietušo nogalināt, tāpēc turpinājis viņu sist, līdz iestājusies cietušā nāve. Kaut arī smaga vai vieglāka miesas bojājuma nodarīšana cilvēkam un dzīvības atņemšana ir patstāvīgi noziedzīgi nodarījumi, tomēr nodarījumu kopība neveidojas. Vainīgajam jāatbild par tām sekām, kas iestājušās atbilstoši viņa gribai un viņa darbību rezultātā kā par atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma izdarīšanu – slepkavību.

Iepriekšminētajā gadījumā nozieguma tiešais objekts slepkavībā (cilvēka dzīvība) un nozieguma tiešais objekts smaga miesas bojājuma nodarīšanā (cilvēka veselība) ir vienots cietušā svarīgu interešu apdraudējums, jo veselība šajā gadījumā ir cilvēka dzīvības pastāvēšanas nepieciešams priekšnosacījums, tāpēc tie nav nodalāmi kā divu patstāvīgu noziegumu objekti. Tādos gadījumos lielākais aptver mazāko (vieglāko) un tas ir atsevišķs (vienots) noziegums.

Atsevišķi (vienoti) noziegumi ir arī sagatavošanās noziegumam un nozieguma mēģinājums.

Nepabeigtu noziedzīgu nodarījumu veidojošās darbības vai nodomāta bezdarbība var izpausties kā sagatavošanās noziegumam, kuru persona nodomājusi izdarīt, bet tās var arī jau tieši apdraudēt konkrētu ar likumu aizsargātu interesi vai tajā ietilpstošo nozieguma priekšmetu, taču nav devušas vēlamo rezultātu no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ.

Atkarībā no noziedzīgo darbību rakstura, to pārtraukšanas momenta, kas raksturo nodomātā

nozieguma faktiskās īstenošanas nepabeigtību, kā arī apstākļus, kuru dēļ noziegums nav izdarīts līdz galam, krimināltiesībās izšķir divus nepabeigta nozieguma veidus – sagatavošanos noziegumam un nozieguma mēģinājumu (KL 15. panta otrā daļa).

Sagatavošanās noziegumam vai nozieguma mēģinājums, ja nav notikusi labprātīga atteikšanās no nozieguma izdarīšanas līdz galam, ir patstāvīgi noziegumi, kaut arī nodomātais rezultāts nav sasniegts, tas ir, nav līdz galam pabeigta nodomātā darbība vai bezdarbības akts vai sasniegts iecerētais noziedzīgais rezultāts (kaitīgās sekas).

Manuprāt, jāatsakās no stadiju termina noziedzīgos nodarījumos. Krimināllikuma vispārīgajā daļā normatīvi ir reglamentēti pabeigti noziedzīgi nodarījumi (KL 15. panta pirmā daļa) un nepabeigti noziegumi – sagatavošanās noziegumam un nozieguma mēģinājums (KL 15. panta otrā daļa). Ja noziegums izdarīts līdz galam, kvalificējot izdarīto, nav juridiskas nozīmes tam, kā izpaudusies sagatavošanās šim noziegumam vai kā noritējis mēģinājums to izdarīt. Var būt, ka vispār nekas tāds nav noticis. Tāpat nozieguma mēģinājums var izpausties bez kādas iepriekšējas sagatavošanās. Visos šādos gadījumos nodarījums tiek kvalificēts kā nobeigts noziedzīgs nodarījums. Teiktais liecina par to, ka darbības, kas veido pabeigtus noziedzīgus nodarījumus, tikai nosacīti var sadalīt atsevišķos posmos, bet ne visos gadījumos tādi noziedzīgās rīcības posmi vispār reāli pastāv.

Noteicošais noziedzīgā nodarījuma juridiskajā izvērtējumā ir tas, ka vainīgais ir izdarījis Krimināllikuma sevišķajā daļā paredzētu nodarījumu, kas atbilst konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm. Juridiski pareizam novērtējumam sakarā ar izdarīto izšķirošs ir fakts, vai noziegums ir pabeigts, vai tas nav pabeigts no vainīgā gribas neatkarīgu apstākļu dēļ. Tādu nostādni reglamentē Krimināllikuma vispārīgās daļas 15. pants.

Nepabeigta nozieguma gadījumā vainīgā prettiesiska rīcība (darbība vai bezdarbība) ir pārtraukta un nobeigta, jo to nav bijis iespējams turpināt no viņa gribas neatkarīgu iemeslu dēļ. Tas nozīmē, ka personas noziedzīgā rīcība konkrētajā nodarījumā ir pabeigta. Tātad sagatavošanās noziegumam un nozieguma mēģinājums ir pabeigti noziegumi, un ne par vienu no tiem kā patstāvīgu noziegumu nav pamata runāt saistībā ar kaut kādām stadijām. Arī nepabeigta nozieguma gadījumā mēģinājums noziegumam aptver sagatavošanos tam, un nekāda darbība turpmāk vairs nav iespējama.

Atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums ir arī tāds nodarījums, kas vienlaikus atbilst vairākām alternatīvām darbībām, kuras norādītas kāda noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmju skaitā.

Krimināllikuma 233. panta otrajā daļā paredzēta atbildība par šaujāmieroča izgatavošanu, remontēšanu, iegādāšanos, glabāšanu, nēsāšanu, pārvadāšanu, pārsūtīšanu vai realizēšanu bez attiecīgas atļaujas. Jebkuras no KL 233. panta otrajā daļā minētajām vairākām darbībām (piemēram, iegādāšanās, glabāšana, nēsāšana, realizēšana), ja tās attiecas uz vienu un to pašu šaujāmieroči (šaujāmieročiem vai citiem šā panta dispozīcijā norādītajiem priekšmetiem), veido atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu un jākvalificē atbilstoši KL 233. panta otrajai daļai.

Krimināllikuma 193. panta otrajā daļā noteikta atbildība par maksāšanas līdzekļa nolau-pīšanu, iznīcināšanu, bojāšanu vai nelikumīgu izmantošanu. Tās ir alternatīvas darbības, no kurām ikviena vai vairākas, ar vienotu nodomu īstenotas, veido atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu. KL 193. panta dispozīcija veidota tāda satura, ka maksāšanas līdzekļa nolau-pīšana un mēģinājums to izmantot ir atsevišķs (vienots) pabeigts noziedzīgs nodarījums, jo maksāšanas līdzekļa nolau-pīšana kā pabeigts noziedzīgs nodarījums ietver tālāko alternatīvo rīcību ar maksāšanas līdzekli.

Arī svešas mantas nolau-pīšana, piemēram, zādzība un tādas mantas iznīcināšana pēc tam, veido atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu, jo par tālāko rīcību ar nolau-pīto mantu krimināl-atbildība nav paredzēta. Arī nolau-pītās mantas iznīcināšana pēc tās prettiesiskas iegūšanas ir vainīgā rīcība ar to pēc saviem ieskatiem; tāds ir bijis zādzības mērķis (nolūks).

Izņēmums no iepriekš teiktā ir gadījumi, kad Krimināllikuma sevišķajā daļā ir paredzēta atbildība par prettiesisku rīcību ar kādu no nolau-pītajiem priekšmetiem tās paaugstinātā kaitīguma dēļ (apdraudētas citas aizsargājamās intereses). Piemēram, ja nozagtas narkotiskās vai psihotropās vielas, vai šaujāmieroči vai munīcija (KL 175. panta ceturtnā daļa), un pēc tam vainīgais šādus priekšmetus realizējis, viņam jāatbild gan par šo priekšmetu zādzību, gan par to realizāciju (attieciņi KL 233. panta otrā daļa vai 253.¹ attiecīgā daļa) atbilstoši noziedzīgu nodarījumu reālās kopības noteikumiem (KL 23. panta trešā daļa).

Atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu veido slepkavība, ja konstatēti vairāki šo slepkavību pastiprinoši apstākļi, piemēram, noslepkavota

persona, vainīgajam apzinoties, ka tā ir bezpalīdzības stāvoklī (KL 117. panta 2. punkts), tā izdarīta ar sevišķu cietirdību (KL 117. panta 4. punkts) un to izdarījusi personu grupa (KL 117. panta 10. punkts). Noziedzīgās darbības vērstas pret vienu cietušo nolūkā atņemt tā dzīvību, kas arī ticis izdarīts, tāpēc ir izdarīts atsevišķs (vienots) noziegums un kā par vienotu noziegumu nosakāms KL 117. panta sankcijā paredzētais sods.

Krimināltiesībās tradicionāli tiek atzīti trīs komplicēta atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma veidi: 1) salikta sastāva noziedzīgs nodarījums; 2) turpināts noziedzīgs nodarījums; 3) ilgstošs noziedzīgs nodarījums.

Atsevišķa (vienota) salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu veido personas tīša prettiesiska darbība vai bezdarbība (rīcība) un tās cēloņsakarīgi izraisītās kaitīgās sekas.

Ar cilvēka rīcību (uzvedību) saprotam tās abus ārējās izpausmes veidus – aktīvu darbību un bezdarbību jeb pasīvu darbību. Darbības un bezdarbības kaitīgums parādās kā Krimināllikuma aizsargāto interešu apdraudējums šajā likumā noteiktajā veidā un apmērā.

Noziedzīgi nodarījumi, kas izpaudušies kā prettiesiska darbība vai bezdarbība, ir personas apzināta un viņas gribai atbilstoša rīcība, tāpēc tie tiek izdarīti ar tiešu nodomu (KL 9. panta otrā daļa).

Ar **darbību** krimināltiesībās saprotam personas aktīvu, kaitīgu un prettiesisku uzvedību, kas pauž šīs personas apzinātu gribu, un tā ir vēsta pret noziedzīgā nodarījuma objektu (aizsargājamo interesi), nodarot vai radot draudus nodarīt kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātajām interesēm.

Bezdarbība krimināltiesiskā nozīmē ir apzināta personas gribai atbilstoša pasīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas izpaudušies tādā veidā, ka persona nav pildījusi vai nepienācīgi pildījusi viņai uzliktos tiesiskos pienākumus, par kuriem viņai bijis zināms un kurus viņa būtu varējusi izpildīt, ar ko nodarīts vai varējis tikt radīts kaitējums ar Krimināllikumu aizsargātajām interesēm.

Kriminālatbildība par bezdarbību, piemēram, paredzēta KL 319. pantā, kas tā arī nosaukts – valsts amatpersonas bezdarbība, un tā izpaužas kā valsts amatpersonas pienākumu nepildīšana, tas ir, ja valsts amatpersona tīši vai aiz nolaidības neizdara darbības, kuras tai pēc likuma vai uzlikta uzdevuma jāizdara, lai novērstu kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātajām personas interesēm, radot būtisku kaitējumu².

Kaitīgās sekas Krimināllikuma sevišķās daļas pantu dispozīcijās ir norādītas tādos gadījumos, kad prettiesiskā darbība vai bezdarbība ar likumu aizsargātajām interesēm rada materiālu, fizisku vai citādi taustāmu vai jūtamu kaitējumu, ko var izteikt salīdzināmās vienībās. Kaitīgo seku apzīmēšanai Krimināllikuma normās bieži tiek izmantoti arī vērtējuma jēdzieni – smagas sekas, būtisks kaitējums, kas ne vienmēr ir saistīti ar materiāla rakstura zaudējumu³.

Salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu var veidot dažāda juridiska rakstura tīša darbība vai bezdarbība, bet pret tās izraisītajām kaitīgajām sekām personas psihiskā attieksme var izpausties gan nodoma, gan neuzmanības formā. Tomēr salikta sastāva noziedzīgi nodarījumi, neatkarīgi no personas psihiskās attieksmes pret kaitīgajām sekām, uzskatāmi par izdarītiem ar nodomu⁴.

Atšķirībā no turpināta (KL 23. panta trešā daļa) un ilgstoša (KL 23. panta ceturta daļa) noziedzīga nodarījuma, salikta sastāva noziedzīga nodarījuma jēdziens Krimināllikuma vispārīgajā daļā nav dots. Ir izstrādātas salikta sastāva noziedzīga nodarījuma teorētiskās nostādnes juridiskajā literatūrā, Tieslietu ministrijas pastāvīgajā Krimināllikuma darba grupā tika izstrādāti attiecīgi Grozījumi Krimināllikumā, LR Ministru kabinets tos akceptēja un virzīja izskatīšanai LR Saeimā, taču Saeimas Juridiskā komisija tos neatbalstīja⁵.

Turpmāk par salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu veidojumiem Krimināllikuma sevišķās daļas normās, pievēršot uzmanību darbības un bezdarbības, kas izraisījusi kaitīgās sekas, tiesiskajam regulējumam.

Prettiesiskā darbība vai bezdarbība, kas izraisījusi kaitīgās sekas, var būt pati par sevi kriminālā kārtā sodāma, piemēram, persona, kas tīši aizdedzinājusi mežu, atbild par noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts KL 107. panta pirmajā daļā, bet, ja meža dedzināšanas rezultātā vainīgā neuzmanības dēļ izraisīta cilvēka nāve vai citas smagas sekas, veidojas salikta sastāva noziedzīgs nodarījums, par ko jāatbild saskaņā ar KL 107. panta trešo daļu.

Citā gadījumā kaitīgo seku izraisošā personas darbība vai bezdarbība var būt disciplināri sodāma, piemēram, KL 318. panta trešajā daļā paredzēta atbildība par valsts amatpersonas izdarītajām tīšām darbībām, ļaunprātīgi izmantojot dienesta stāvokli, ja šīs darbības izraisījušas smagas sekas, tostarp nāves sekas aiz neuzmanības.

Arī KL 189. pants, kurā paredzēta atbildība par neapzinīgu vai nevērtīgu pienākumu veikšanu

personai, kurai uzdota mantas apsardzība, ja tāda rīcība bijusi par iemeslu šīs mantas nolauptīšanai, bojāejai vai bojāšanai lielā apmērā un ja tā nav valsts amatpersonas vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīga darbinieka noziedzīgs nodarījums, ir salikta sastāva noziedzīgs nodarījums. Šajā pantā norādītā personas bezdarbība – neapzinīga un nevērīga savu pienākumu veikšana saistīta ar personas līgumiskajām, darba vai citādām tiesiskajām attiecībām, kuras ir pamatā uzticētās mantas apsardzības pienākumam.

Darbība vai bezdarbība, kas izraisījusi kaitīgas sekas, var būt pati par sevi administratīvi sodāma, bet, ja tā izraisījusi kaitīgās sekas aiz neuzmanības, Krimināllikuma sevišķajā daļā paredzētajos gadījumos arī veido salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, KL 260. panta otrajā daļā noteikta atbildība par darbību vai pieļauto bezdarbību, ar kuru pārkāpti ceļu satiksmes noteikumi vai transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumi, ja tās rezultātā cietušajam nodarīts smags miesas bojājums vai tā izraisījusi cilvēka nāvi aiz neuzmanības.

Salikta sastāva noziedzīgi nodarījumi uzskatāmi par pabeigtiem ar kaitīgo seku iestāšanos un tie ir materiāla sastāva noziedzīgi nodarījumi.

Personas psihiskā attieksme pret viņas radītajām kaitīgajām sekām atkarīga no seku kaitīguma smaguma.

Tādos salikta sastāva noziedzīgos nodarījumos, kuru rezultātā iestājušās smagas sekas, personas psihiskā attieksme pret tām izpaužas aiz neuzmanības. Ja tā ir bijusi kaut vai netieša nodoma veidā, tādā gadījumā vainīgajam jāatbild par kaitīgo seku tīšu radīšanu un noziedzīgais nodarījums vērtējams kā izdarīts pret fizisku personu, mantu vai citām ar likumu bargāk aizsargātām interesēm.

Salikta sastāva noziedzīgs nodarījums, tāpat kā noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā, var apdraudēt vairākus tiešos nodarījuma objektus. No tā, vai minētie krimināltiesību institūti tiek norobežoti pareizi, ir atkarīga noziedzīgajam nodarījumam atbilstoša juridiskā kvalifikācija.

Noziedzīgu nodarījumu ideālo kopību veido personas izdarīts nodarījums, kas atbilst vairāku dažādu savstarpēji saistītu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm (KL 26. panta otrā daļa).

Noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā, kad tiek apdraudēti divi tiešie objekti, katrs nodarījums jākvalificē atsevišķi, jo vienas prettiesiskās darbības gaitā tiek izdarīti divi patstāvīgi

noziedzīgi nodarījumi. Turpretī salikta sastāva nodarījumā izdarītais jākvalificē tikai saskaņā ar Krimināllikuma sevišķās daļas vienu pantu vai tā daļu, jo ir izdarīts tikai viens noziedzīgs nodarījums, kas atbilst vienam noteiktam Krimināllikumā paredzētam noziedzīga nodarījuma sastāvam. Piemēram, KL 231. panta otrajā daļā paredzēts salikta sastāva noziedzīgs nodarījums, kas izpaužas kā huligānisms šā panta pirmajā daļā paredzētā veidā, ja tas saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu cietušajam. Tātad, ja huligānisko darbību laikā cietušajam, piemēram, nodarīti viegli (KL 130. pants) vai vidēja smaguma miesas bojājumi (KL 126. pants), noziedzīgais nodarījums jākvalificē kā komplicēts atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums saskaņā ar KL 231. panta otro daļu. Bet, ja huligānisko darbību laikā cietušajam nodarīts smags miesas bojājums vai cietušais noslepkavots, veidojas noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība, jo KL 231. panta otrajā daļā paredzētās kaitīgās sekas vairs neaptver tās sekas, kas paredzētas par iepriekšminētajiem noziegumiem, attiecīgi KL 125. pantā un KL 116. pantā.

Tīša smaga miesas bojājuma nodarīšana un slepkavība ir smagāk sodāmi nodarījumi, par ko liecina par šiem noziegumiem paredzētā brīvības atņemšanas soda maksimālā robeža salīdzinājumā ar KL 231. panta otrās daļas sankcijā paredzēto. Ja tāda juridiska situācija ir izveidojusies, tad jāņem vērā taisnīguma princips krimināltiesībā, kas neļauj smagāko noziedzīgo nodarījumu aptvert ar vieglāku nodarījumu. Salīdzināmo noziedzīgo nodarījumu kaitīguma smagumu nosaka sankcijā paredzētā brīvības atņemšanas soda maksimālā robeža.

Ja prettiesiskās darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas izpaukušās būtiska kaitējuma veidā, pret tām personas psihiskā attieksme var izpausties gan nodoma, gan neuzmanības formā, ja vien nodomātās kaitīgās sekas nav smagāk sodāmas salīdzinājumā ar tām, kas veido konkrēto salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu.

Dažos gadījumos salikta sastāva noziedzīgu nodarījumu likumdevējs formulējis tādā veidā, ka komplicēta atsevišķa (vienota) noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmju skaitā iekļautas vairākas kaitīgās sekas. Tā, KL 125. panta trešajā daļā paredzēta atbildība par tīša smaga miesas bojājuma nodarīšanu, kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei. Tas ir atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums, kurā noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas izraisītās otras kaitīgās sekas (cietušā nāve) cēloņsakarīgi pakārtotas pirmajām kaitīgajām sekām

(smagi miesas bojājumi). Kaut arī vainīgā subjektīvā attieksme pret katru no kaitīgajām sekām ir atšķirīga, prettiesiskā darbība (darbības) ir izraisījusi abas kaitīgās sekas, kas ietvertas viena noziedzīga nodarījuma sastāvā.

Komplicēts atsevišķs (vienots) salikta sastāva noziedzīgs nodarījums ir paredzēts KL 118. panta 2. punktā – divu vai vairāku cilvēku slepkavība. Vairāku (vismaz divu) cilvēku slepkavību kā atsevišķu noziedzīgu nodarījumu no noziegumu reālās noziegumu kopības (daudzējādības), kad arī viena persona var būt nogalinājusi divus vai vairāk cietušos, ļauj norobežot vainīgās personas vienotais nodoms – nogalināt vairākus cilvēkus, kas parasti ir radies pirms vainīgais uzsāk sava nodoma īstenošanu vai slepkavības laikā⁶. Par vienoto nodomu var liecināt nelielā laika atstarpe starp slepkavībām un citi faktiskie nodarījuma izdarīšanas apstākļi.

Kaut arī divu vai vairāku cilvēku slepkavības KL 118. panta 2. punkta izpratnē var sekot viena otrai un tās tiek aptvertas ar vainīgā vienotu iepriekšēju nodomu, tomēr nav pamata uzskatīt, ka izdarīts turpināts noziegums. Par to liecina kaut vai tas, ka izdarītie noziegumi nav tādi paši, jo tie ir vērsti pret dažādiem cietušajiem. Divu vai vairāku cilvēku slepkavību var izdarīt arī vienlaicīgi.

Ja vainīgais, pastāvot vienotam nodomam nogalināt divas personas, ir noslepkavojis tikai vienu no tām, bet otru nogalināt nav izdevies no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, viņa izdarītais jākvalificē kā nodomātā noziedzīgā nodarījuma mēģinājums saskaņā ar KL 15. panta ceturto daļu un KL 118. panta 2. punktu.

Taču, ja vainīgajam bijis nodoms noslepkavot vairāk nekā divas personas, ko viņš arī mēģinājis izdarīt, bet dzīvību atņemt izdevies tikai divām personām, bet pārējie palikuši dzīvi no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, izdarītais jākvalificē kā pabeigts noziegums saskaņā ar KL 118. panta 2. punktu.

Komplicēts atsevišķs (vienots) salikta sastāva noziedzīgs nodarījums ir pabeigts ar darbības vai bezdarbības izraisīto Krimināllikuma sevišķās daļas panta vai tā daļas dispozīcijā paredzēto kaitīgo seku iestāšanos.

Komplicēts atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums ir arī **turpināts nodarījums**, ko veido vairākas savstarpēji saistītas tādas pašas noziedzīgas darbības, kas vērstas uz kopēju mērķi, un tās aptver vainīgās personas vienots nodoms, tāpēc savā kopumā šādas darbības veido vienu noziedzīgu nodarījumu (KL 23. panta trešā daļa).

Atsevišķam (vienotam) turpinātam noziedzīgam nodarījumam ir raksturīgi, ka visas darbības izdarītas ar nelielu laika atstarpi, ir tādas pašas, vērstas pret vienu un to pašu interesi (nozieguma tiešo objektu) un tās izdarītas ar vienu vainas formu, kas kopumā liecina par vienotu noziedzīgu nodarījuma mērķi.

Par turpinātu nav pamata uzskatīt, piemēram, mantas nolaupīšanu, ja tā izdarīta dažādās vietās, no dažādiem avotiem, ar atšķirīgu nolaupīšanas veidu vai atšķirīgos apstākļos, vai sekojošā mantas nolaupīšana notikusi pēc ilgāka laika, kaut arī mantas nolaupīšanas veids ir bijis viens un tas pats.

Dažādiem mantas īpašniekiem piederošas mantas vairākkārtēju nolaupīšanu atšķirīgos apstākļos nav pamata uzskatīt par turpinātu zādzību. Tādā gadījumā veidojas noziedzīgu nodarījumu reālā kopība, un katrs zādzības gadījums jākvalificē kā patstāvīgs noziedzīgs nodarījums⁷.

Atsevišķs (vienots) turpināts noziedzīgs nodarījums ir pabeigts ar pēdējās noziedzīgās darbības izdarīšanu, kas veido viņa kopējo ar vienotu nodomu izdarīto noziedzīgo nodarījumu.

Ja turpināta noziedzīga nodarījuma kopējo nodomu nav izdevies īstenot, nodarījums jākvalificē kā nodomātā noziedzīgā nodarījuma mēģinājums. Piemēram, ja vainīgā nodoms ir bijis iegūt mantu lielā apmērā, bet šo nodomu viņš nav īstenojis no viņa gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, tad nodarījums jākvalificē kā mēģinājums izdarīt zādzību lielā apmērā neatkarīgi no faktiski iegūtās mantas vērtības, arī pat tad, ja vainīgais neko nav ieguvis (KL 15. panta ceturto daļu un KL 175. panta ceturto daļu).

Ilgstošs noziedzīgs nodarījums kā komplicēts atsevišķs (vienots) noziedzīgs nodarījums ir nepārtraukta viena noziedzīga nodarījuma sastāva īstenošana (darbība vai bezdarbība), kas saistīta ar tai sekojošu ilgstošu to pienākumu nepildīšanu, kurus likums ar kriminālvajāšanas piedraudējumu uzlicis vainīgai personai (KL 23. panta ceturto daļu).

Var teikt, ka ilgstošam noziedzīgam nodarījumam ir raksturīgi tas, ka nodarījums uzskatāms par pabeigtu ar noziedzīga nodarījuma sastāvā norādītās darbības izdarīšanu vai bezdarbības pieļaušanu, bet persona tomēr pēc tam nepārtraukti vēl izdara to pašu noziedzīgo nodarījumu, kas izpaužas kā kāda ar likumu uzlikta pienākuma nepildīšana un par tā nepildīšanu paredzēts kriminālsods.

Tāpat ilgstošs noziedzīgs nodarījums var izpausties gan kā aktīva darbība, piemēram,

šaujāmieroča nēsāšana vai pārvadāšana bez attiecīgas atļaujas (KL 233. panta otrā daļa), gan kā pasīva rīcība, piemēram, narkotisko vai psihotropo vielu neatļauta glabāšana realizācijas nolūkā (KL 253.¹ panta pirmā daļa).

Lai pareizi piemērotu Krimināllikuma sevišķās daļas normas, kurās paredzēta atbildība par ilgstošu noziedzīgu nodarījumu, svarīgi ir noteikt, kad persona, kura šādu noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, to ir pabeigusi (pārtraukusi) un rodas pamats viņas saukšanai pie kriminālatbildības.

Krimināllikuma sevišķās daļas panti vai to daļas, kurās paredzēta atbildība par ilgstošu noziedzīgu nodarījumu, pēc savas uzbūves ir atšķirīgi, kas sarežģīt jautājuma vienādu risinājumu par nodarījuma pabeigtības momentu.

Ilgstošs noziedzīgs nodarījums iepriekšminētajos gadījumos saistībā ar tādiem priekšmetiem kā šaujāmieroči vai narkotiskās un psihotropās vielas uzskatāms par pabeigtu no brīža, kad tie vairs nav personas rīcībā, piemēram, labprātīgi viņa tos nodevusi attiecīgās valsts institūcijas amatpersonai, tie pret viņas gribu atņemti vai reāli vairs nepastāv.

Ilgstoša noziedzīga nodarījuma kā prettiesiskās darbības vai bezdarbības pabeigtības moments var nesakrist ar brīdi, kad radies pamats personas saukšanai pie kriminālatbildības. Piemēram, Krimināllikuma 310. panta pirmajā daļā paredzēta atbildība par bēgšanu no īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietas. Šis noziedzīgais nodarījums **juridiski** ir pabeigts ar to brīdi, kad īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vieta bez atļaujas pamesta. Tas ir brīdis, kad radies pamats personas saukšanai pie kriminālatbildības saskaņā ar KL 310. pantu.

Taču, ja vainīgais tūlīt pēc īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietas nelikumīgas pamešanas netiek aizturēts, viņš arī turpmākajā laikā var izvairīties no likumā noteiktā pienākuma pildīšanas. Tādā gadījumā noziedzīgais nodarījums **faktiski tiek pabeigts** (noziedzīgā darbība pārtraukta) tajā brīdī, kad vainīgais tiek aizturēts vai pats piesakās par vainīgu.

Arī laikā, kad persona atradies nelikumīgā prombūtnē pēc īslaicīgās aizturēšanas vai ieslodzījuma vietas pamešanas, viņa izdara KL 310. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu un viņai tiek inkriminēta minētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšana visā nelikumīgās

prombūtnes laikā līdz brīdim, kad viņa tikusi aizturēta vai labprātīgi pieteikusies.

Arī KL 170. pantā paredzēts ilgstošs noziedzīgs nodarījums, kas izpaužas kā izvairīšanās apgādāt un dot uzturu saviem bērniem vai citai šā panta dispozīcijā paredzētai personai, ja tāds pienākums uzlikts ar attiecīgas valsts institūcijas (amatpersonas) nolēmumu.

Kriminālprocesa uzsākšana ne vienmēr nozīmē, ka persona turpmākajā laikā nevar izvairīties no pienākuma apgādāt un uzturēt savus bērnus, ja viņai tāda iespēja un pienākums turpina pastāvēt.

Arī attiecībā uz KL 170. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu lemjams jautājums, kad šis noziedzīgais nodarījums uzskatāms par faktiski pabeigtu. Manuprāt, tas ir brīdis, kuru prokurors ir norādījis lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības un izsniedz apsūdzētajam pieņemto lēmumu (Kriminālprocesa likuma 405. un 406. pants), kurā tiek norādīti inkriminētā noziedzīgā nodarījuma faktiskie apstākļi, kas nosaka nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tostarp arī laiku, kad nodarījums izdarīts, kā arī noziedzīgā nodarījuma juridiskā kvalifikācija.

Tas nozīmē, ka lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības saskaņā ar KL 170. pantu, balstoties uz krimināllietā savāktajiem pierādījumiem, tiek norādīts brīdis, kad konkrētais noziedzīgais nodarījums ir faktiski pabeigts, un par to tiek paziņots aizdomās turētajam. Uzlikta pienākuma turpmākā nepildīšana, ja apsūdzētajam pastāvējusi iespēja to pildīt, vairs neattiecas uz lēmumā par saukšanu pie kriminālatbildības apsūdzētajam inkriminēto noziedzīgo nodarījumu, bet neizslēdz apsūdzības grozīšanu turpmākajā pirmstiesas kriminālprocesa laikā (KPL 408. panta pirmā daļa).

Citu iepriekš analizētā noziedzīgā nodarījuma faktiskās pabeigtības momenta fiksāciju grūti iedomāties. Liekas, ka kriminālprocesa uzsākšanas brīdī būtu pārāgri spriest par to, kad pabeigts KL 170. pantā paredzētais ilgstošais noziedzīgais nodarījums.

Vispārīgā veidā varētu teikt, ka ilgstošu noziedzīgu nodarījumu par faktiski pabeigtu varētu uzskatīt no brīža, kad persona saskaņā ar savu gribu vai pretēji savai gribai spiesta pārtraukt ilgstošo noziedzīgo nodarījumu, vai līdz brīdim, kad nav vairs tiesiska pamata pildīt ar likumu viņai uzlikto pienākumu.

Atsauces

- ¹ Vairāk: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008., 65.–70. lpp.
- ² Par darbības un bezdarbības krimināltiesisko raksturu un saturu vairāk skatīt: Krastiņš U. Tiesā nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9. panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017., 10.–16. lpp.
- ³ Vairāk par kaitīgo seku raksturu skatīt: Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014., 92.–99. lpp.; Krastiņš U. Prettiesiska nodarījuma kaitīgo seku divējādā izpratne. – Jurista Vārds, 28.08.2015., Nr. 33.
- ⁴ Vairāk skatīt: Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014., 168.–184. lpp.; Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015., 117.–121. lpp.).
- ⁵ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 151/Lp12). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVIS12/nsf/0/4FCA2E7DA6BCE8F6C2257DC50049AC8F?OpenDocument>
- ⁶ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.–118. pants) 2009/2010. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas
- ⁷ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2003. gada 9. jūlija lēmums lietā Nr. SKK-04. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi. 2003. – Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2004., 144. lpp.

Abstract

The article analyses the aspects of the understanding of separate (unitary) criminal offense. Under Section 23 of the Criminal Law, separate (unitary) criminal offenses can be subdivided into simple and complex unitary criminal offenses. Particular attention is paid to the analysis of complex criminal offenses, such as constituent criminal offenses, continuous and continuing criminal offences. The criteria for the delimitation of complex offenses from conceptual aggregation and factual aggregation of criminal offenses are also considered.

Аннотация

В статье анализируются вопросы, связанные с понятиями отдельных (единичных) преступных деяний, которые согласно статье 23 Уголовного закона могут быть простыми и сложными отдельными (единичными) преступными деяниями. Особое внимание уделяется анализу таких сложных (единичных) преступных деяний, как преступные деяния со сложным составом, продолжаемые и длящиеся преступные деяния, а также рассматриваются теоретические положения их отделения от идеальной и реальной совокупности преступных деяний.